

1521 toplantı, 4-6 Mart 2025 (DH)

İnsan hakları

H46-33 Selahattin Demirtaş (No. 2) grubu v. Türkiye (Başvuru No. 14305/17)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının icrasının denetimi

Referans belgeler

DH-DD(2025)70 , CM/Del/Dec(2024)1514/H46-38

Başvuru	Dava	Karar tarihi	Kesinleşme Tarihi	Sınıflandırma göstergesi
14305/17	SELAHATTİN DEMİRTAŞ (No. 2)	22/12/2020	Büyük Daire	Karmaşık sorun ve acil bireysel tedbirler
14332/17	YÜKSEKDAĞ ŞENOĞLU VE DİĞERLERİ	08/11/2022	03/04/2023	

Dava açıklaması

Selahattin Demirtaş (No. 2) davası, Türkiye Büyük Millet Meclisi ("Meclis") üyesi ve Halkların Demokratik Partisinin (HDP) eş başkanlarından biri olan başvuranın yakalanması, tutuklanması aleyhine açılan ceza davasıyla ilgilidir.

Ekim 2014'te Türkiye'nin doğusundaki 36 ilde şiddetli protestolar yaşanmış ("6-8 Ekim olayları"), ardından 2015'te "Kürt sorunu"nu çözmeyi amaçlayan müzakerelerin (çözüm süreci) başarısızlıkla sonuçlanmasıyla yeni şiddet olayları meydana gelmiştir. 20 Mayıs 2016 tarihinde, "bazı milletvekillerinin terörizme manevi destek sağlayan ve onu motive edici açıklamalarına yönelik kamuoyunun öfkesini gidermek" amacıyla Anayasa'nın 83. maddesinin 2. fıkrası değiştirilmiş ve değişiklik kabul edildiği tarihten önce milletvekillerinin dokunulmazlığının kaldırılması için TBMM'ye talepte bulunulan milletvekillerinin kovuşturmaya karşı dokunulmazlığı kaldırılmıştır. 6-8 Ekim olayları da dahil olmak üzere çeşitli konularda açıklamaları bulunan başvuran, anayasa değişikliğinin ardında milletvekilliği dokunulmazlığı kaldırılan 154 milletvekili (55'i HDP üyesi) arasında yer almaktaydı.

Başvuran, 4 Kasım 2016 tarihinde gözaltına alınmış ve tutuklu yargılanmak üzere cezaevine konulmuştur. Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun çeşitli hükümleri uyarınca, silahlı örgüt üyeliği (Türk Ceza Kanunu'nun 314. maddesi) ve halkı suç işlemeye tahrik (Türk Ceza Kanunu'nun 214. maddesi) dahil olmak üzere çeşitli suçlarla itham edilmiştir.

Madde 5 §§ 1 ve 3 uyarınca Mahkeme, başvuranın 4 Kasım 2016 ile 7 Aralık 2018 tarihleri arasında tutuklu kalması ilgili olarak, ulusal mahkemelerin, başvuranın söz konusu suçları işlediğine dair makul şüphe uyandıracak ve yakalanması ve tutuklanmasını haklı gösterecek somut gerçekler veya bilgiler sunmadığını tespit etmiştir (5 §1 ve 3 ihlali).

Mahkeme ayrıca, başvuranın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılma şeklinin, ulusal mahkemelerin, söz konusu konuşmaların başvuranın milletvekili dokunulmazlığı kapsamında olup olmadığını incelememek suretiyle usuli yükümlülüklerini yerine getirmemeleri ve mahkemelerin dengeleme yapmadan başvuru sahibine ilk ve devam eden tutukluluk kararı vermesinin gerekçelendirilmesinin, başvuranın ifade özgürlüğü ve milletvekili olarak görev yapma haklarını ihlal ettiğini belirtmiştir (10. madde ve 1 nolu Protokolün 3. maddesinin ihlali).

Son olarak, diğer hususların yanı sıra, başvuranın 20 Eylül 2019 tarihinde yeniden tutukluluğuna karar verilmesini dikkate alan Mahkeme, başvuranın tutukluluğunun, çoğulculuğu bastırmak ve siyasi tartışma özgürlüğünü sınırlamak gibi gizli bir amacı olduğunu tespit etmiştir (5. madde ile bağlantılı olarak 18. maddenin ihlali).

Mahkeme, 46. madde kapsamında, 18. maddenin ihlalinin niteliği nedeniyle, ihlali gidermek için gerekli önlemler alınması konusunda gerçek bir takdir alanı bırakmadığını ve aynı olgusal bağlamdan kaynaklanan gerekçelerle başvuranın tutukluluğunun devam ettirilmesinin, haklarının ihlalinin uzamasına ve davalı Devletin Sözleşme'nin 46 § 1 maddesi uyarınca Mahkeme kararlarına uymakla yükümlü olduğu yükümlülüğünün ihlaline yol açacağına karar vermiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin başvuranın derhal serbest bırakılmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alması gerektiğine karar vermiştir.

Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri davası, 20 Mayıs 2016 tarihli anayasa değişikliği ile aralarında dönemin HDP eş genel başkanı Figen Yüksekdağ Şenoğlu'nun da bulunduğu, 13 HDP milletvekilinin yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkindir. Mahkeme'nin bulgularına göre, başvurucular hakkında "esas olarak terörle ilgili suçlardan" ceza davası açılmış ve "ağırlıklı olarak siyasi eylemleri nedeniyle" çeşitli tarihlerde tutuklu yargılanmışlardır (§§ 507-509). Mahkeme, benzer gerekçelerle *Selahattin Demirtaş (No. 2)* kararında olduğu gibi Sözleşme'nin aynı maddelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir (10. madde, 5 § 1 ve 3, 1 nolu Protokol'ün 3. maddesi ve 5. madde ile bağnatılı olarak 18. madde). Ayrıca, bazı başvuranlar için, soruşturma dosyasına erişimi taleplerini reddetmek için ulusal mahkemenin şablon gerekçeler kullanması nedeniyle, tutukluluğun hukuka uygunluğuna ilişkin hızlı karar verme hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir (5. madde § 4). Son olarak, Mahkeme, *Selahattin Demirtaş (No. 2)* davasında olduğu gibi 46. maddeye aynı ibareyi eklemiş ve hâlâ özgürlüklerinden mahrum olan başvuranlarla ilgili olarak Türkiye'nin , onların derhal serbest bırakılmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alması gerektiğini belirtmiştir.¹

İcra durumu

Bireysel tedbirler

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin incelemesi ve Komite'nin önceki incelemelerinden bu yana ulusal yargılama sürecine ilişkin daha ayrıntılı bir açıklama, 1451(Aralık 2022)² ve 1419. (Aralık 2021)³ toplantıları için hazırlanan Notlarda bulunabilir.

16 Mayıs 2024 tarihinde, Ağır Ceza Mahkemesi kısa bir karar vermiş ve başvuranları çeşitli suçlardan mahkum etmiştir. Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ Şenoğlu, mahkumiyetlerinin ardından halen tutukludur.

Demirtaş'ın tutukluluk halinin Anayasa Mahkemesi'nde 7 Kasım 2019 tarihinden beri derdest olduğu, Yüksekdağ Şenoğlu'nun ise 8 Haziran 2023 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunduğu belirtilmiştir. Demirtaş'ın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde de bir başvurusu derdest durumdadır.⁴

Komite 1514. Toplantısında (Aralık 2024) (DH), Ağır Ceza Mahkemesi'nin 16 Mayıs 2024 tarihinde Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu aleyhindeki davayla ilgili kısa kararını verdiğini hatırlatmış ve gerekçeli kararın altı aydan fazla bir süre geçmiş olmasına karşın halen yazılmamış olmasından derin endişe duyduğunu belirtmiştir. Bu nedenle Komite, yetkililere, kararın tam metnini, Ağır Ceza Mahkemesinin gerekçesinin ilgili bölümlerinin İngilizce tercümesini ve yetkililerin değerlendirmesini daha fazla gecikme olmaksızın sunmaları çağrısını yinelemiştir. Komite ayrıca, yetkililere, Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu'nun Anayasa Mahkemesine yaptıkları başvuruların ve temyizlerinin karara bağlanmasına kadar, örneğin tutukluluk yerine alternatif tedbirler değerlendirilerek, derhal serbest bırakılmalarını sağlamaları için bir kez daha şiddetle çağrıda bulunmuştur. *Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri* davasına ilişkin olarak, Komite, Ayhan Bilgen'in beraat etmesini ve geri kalan 11 başvuranın yargılamaları devam ederken hala serbest olduklarını memnuniyetle karşılamıştır.

Mahkemenin 5. madde ile bağlantılı 18. Madde kapsamında verdiği kararı hatırlatan Komite, yetkililerden bu 11 başvurana ilişkin ceza yargılamalarının durumu hakkında bilgi vermelerini istemiştir. Son olarak Komite, Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu ile ilgili olarak Ağır Ceza Mahkemesinin tam gerekçeli kararının hala sunulmamış olması veya başvuranların serbest bırakılmamış olması durumunda, Mart 2025 (DH) toplantısında değerlendirilmek üzere bir ara karar taslağı hazırlanması için Sekreteryaya talimatını vermiştir.

¹ 10 Haziran 2022 ve 9 Mart 2023 tarihlerinde Komite, *Kerestecioğlu Demir ve Encü ve Diğerleri* davalarında 10. maddenin ihlaliyle ilgili bireysel tedbirleri kapatmıştır (bkz. Nihai Kararlar CM/ResDH(2022)135 ve CM/ResDH(2023)37). *Selahattin Demirtaş (No. 2)* davası kapsamında genel tedbirler incelenmeye devam etmektedir.

² <https://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=CM/Notes/1451/H46-39E>

³ <https://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=CM/Notes/1419/H46-39E>

⁴ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207937>

Yetkililer, mevcut toplantı için sundukları belgelerde (DH-DD(2025)70), 1514. Toplantı (Aralık 2024) (DH) için hazırlanan Notlarda özetlenen bilgileri yinelemişlerdir.⁵ Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu ile ilgili olarak, mahkeme, başvuruların tutukluluğunun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından incelenmemiş farklı suçlamalar, olgular ve yeni delillere dayandığını değerlendirmiştir. Bu nedenle, yargılama mahkemesine göre, tutuklulukları mevcut kararın kapsamına girmemektedir. 16 Mayıs 2024 tarihinde, Ağır Ceza Mahkemesi'nin Selahattin Demirtaş'ı⁶ ve Figen Yüksekdağ Şenoğlu'nu⁷ mahkum ettiğini hatırlatan yetkililer, başvuruların artık tutuklu olarak değil, mahkum olarak gözaltında bulundukları yönündeki argümanlarını yinelemişlerdir.

Bu Notların hazırlanması sırasında mevcut olan en son bilgilere göre, Ağır Ceza Mahkemesi henüz gerekçeli kararını açıklamamıştır.

Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri davasındaki diğer başvurularla ilgili olarak, yetkililer Ayhan Bilgen'in aleyhindeki tüm suçlamalardan beraat ettiğini hatırlatmıştır. Karar henüz kesinleşmemiştir. Kalan 11 başvuran serbest bırakılmıştır. Hepsinin hakkında ilk derece mahkemelerinde veya Yargıtay'da temyiz aşamasında ceza yargılamaları devam etmektedir.

Kural 9.2 Türkiye İnsan Hakları Davaları Destek Projesi ve İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından yapılan ortak bildirim (DH-DD(2025)97)

Sivil toplum kuruluşları ortak bildirimlerinde, Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu'nun tutukluluğunun, Mahkeme tarafından daha önce incelenen aynı fiili ve hukuki temelde devam ettiğini ve Sözleşme'nin 10. maddesinin sürekli ihlali olarak iki kararın kapsamına girdiğini savunmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, Mahkeme'nin 5. madde bağlantılı olarak 18. madde kapsamında verdiği kararın, "Kobani olayları" ile ilgili suçlamalardan kaynaklanan her türlü işlemi geçersiz kıldığına inanmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarına göre bu, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde devam eden yargılamalardan bağımsız olarak, Türk makamlarının iki başvuranın derhal serbest bırakılmasını sağlaması gerektiği anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, demokratik olarak seçilmiş milletvekilleri ve Türkiye'deki iki ana muhalefet partisinden birinin eş liderleri olarak başvuruların faaliyetlerinin kısıtlanmaya devam edilmesinin, onları Türk siyasetinden dışladığını ve siyasi muhalefet ve muhalefet üzerinde derin bir caydırıcı etki yarattığını iddia etmektedirler.

Genel tedbirler

Komite, 1507. (DH) toplantısında genel tedbirleri son kez incelerken, bu tedbirlerin muhalefet siyasetçileri de dahil olmak üzere seçilmiş temsilcilerin siyasi konuşmalarının etkili bir şekilde korunması ihtiyacıyla ilgili olduğunu belirtmiştir⁸. Komite, yetkililere bir kez daha, siyasi tartışma özgürlüğünü, çoğulculuğu ve seçilmiş temsilcilerin ifade özgürlüğünü güçlendirebilecek somut yasal ve diğer önlemleri, özellikle muhalefet partilerinin seçilmiş temsilcilerinin parlamento dokunulmazlığını koruyan ve saygı duyan güvenceleri kabul etmeleri için çağrıda bulunmuştur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 18. maddeye göre, başvuruların tutuklanmasının çoğulculuğu bastırmak ve siyasi tartışma özgürlüğünü sınırlamak gibi gizli bir amacı olduğunu belirten bulgularını hatırlatan Komite, ayrıca 27. yasama döneminde (2018-2023) yasama dokunulmazlığı kararı ve dokunulmazlıklarının kaldırılması talebine konu olan milletvekillerinin sayısından endişe duyduğunu ifade etmiş ve yetkilileri bu talepler hakkında ayrıntılı bilgi vermeye davet etmiştir.

Komite ayrıca, yetkilileri bir kez daha, seçilmiş siyasi temsilcilere karşı açılan davalarda, özellikle de seçilmiş siyasi temsilcilere yönelik cezai suçlamaların meşru kamuoyu tartışmaları sırasında yaptıkları konuşmalar veya diğer ifade biçimleriyle ilgili olma ihtimali olduğunda, savcılar ve ceza mahkemelerinin uygulamaları hakkında bilgi vermeye davet etmiştir. Son olarak, Komite yetkilileri, savcılar ve hakimler için, özellikle muhalefet partilerinin parlamento konuşmalarının korunmasının önemi ve milletvekillerinin ifade ve siyasi görüş özgürlüklerini koruyarak dengeleme çalışması yapma gerekliliği konusunda farkındalık artırıcı önlemler almaya teşvik etmiştir.

⁵ CM/Del/Dec(2024)1514/H46-38

⁶ Demirtaş, 47 suçtan yargılandı ve bunlardan on birinde suçlu bulundu: "Devletin birliğini ve toprak bütünlüğünü bozmak", "Suç işlemeye teşvik etmek", "Terör örgütü lehine propaganda yapmak", "Halkı yasalara uymamaya teşvik etmek", "Yasadışı toplantı veya gösteri yürüyüşlerini teşvik etmek ve kışkırtmak" ve "Suçu ve suçluyu övmek". Toplam 37 yıl 60 ay hapis cezasına çarptırılmıştır.

⁷ Figen Yüksekdağ Şenoğlu, 35 ayrı suçtan yargılandı ve sekiz suçtan mahkum edildi: "Devletin birliğini ve toprak bütünlüğünü bozmak", "Terör örgütü lehine propaganda yapmak", "Suç işlemeye teşvik etmek", "Yasadışı toplantı ve gösteri yürüyüşlerini teşvik etmek veya kışkırtmak" ve "Seçimlere ilişkin Temel Hükümler ve Seçmen Kayıtları Hakkında 298 Sayılı Kanun'da belirtilen seçim yasaklarından biri olan konuşma yasağını ihlal etmek". 30 yıl 33 ay hapis cezasına çarptırılmıştır.

⁸ CM/Del/Dec(2024)1507/H46-36

Cevap olarak, yetkililer, esas olarak 2016 anayasa değişikliğinin geçici ve münferit niteliği ile ilgili önceki argümanlarını yinelemiştir. Bu değişiklik, dönemin özel koşullarıyla ilgiliydi (bu nedenle, bu ihlale ilişkin genel önlemler alınması mümkün değildi) ve milletvekillerinin sorumluluğu ve dokunulmazlığı ile TBMM İç Tüzüğü'nde öngörülen milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması prosedürü dahil olmak üzere Türk hukuk sistemi kapsamında sağlanan anayasal güvencelere atıfta bulunmuşlardır. Daha fazla ayrıntı, Eylül 2024 tarihli 1507. (DH) toplantısı için hazırlanan Notlarda bulunabilir.⁹

Ayrıca, yetkililer, yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin prosedür hakkında daha ayrıntılı bilgi içeren Adalet Bakanlığı'nın 100/1 sayılı Genelgesi hakkında bilgi vermiştir. Anayasa'nın 83. maddesine atıfta bulunan Genelge, Meclis Üyelerinin, Meclis faaliyetleri sırasında verdikleri oylar ve yaptıkları açıklamalar, Meclis'te ifade ettikleri görüşler veya bu açıklamaları Meclis dışında tekrarlamaları veya ifşa etmeleri nedeniyle, Meclis Başkanlığı tarafından aksi önerilmedikçe ve Meclis tarafından karar verilmedikçe sorumlu tutulamayacaklarını belirtmektedir. Parlamento görevleri kapsamında gerçekleştirilmeyen eylemlerle ilgili olarak, Genelge, milletvekillerinin, *suçüstü yakalanmadıkları* ve Anayasa'nın 14. maddesi kapsamına giren durumlar hariç, Parlamento'nun kararı olmadan gözaltına alınamayacaklarını, sorgulanamayacaklarını, tutuklanamayacaklarını veya yargılanamayacaklarını, seçimlerden önce cezai soruşturma başlatılmış olması şartıyla, belirtmektedir.¹⁰ Bu gibi durumlarda, savcılık soruşturmayı bizzat yürütür ve kapsamlı deliller toplar. Suç işlendiğine dair yeterli şüphe olması durumunda, savcı ayrıntılı bir soruşturma raporu (*fezleke*) hazırlar ve bu rapor Adalet Bakanlığı aracılığıyla Parlamento'ya sunulur. Yetkililer ayrıca, Parlamentonun parlamento dokunulmazlığını kaldırma kararına karşı Anayasa Mahkemesine itiraz edebileceğini hatırlatmıştır.

Yeterli delil bulunmaması halinde, savcılar kovuşturmayla yer olmadığına dair karar vermektedir. Yetkililer, sosyal medyada yaptıkları açıklamalar nedeniyle soruşturulan muhalefet partisinden dört milletvekiliyle ilgili olarak Kasım ve Aralık 2024'te verilen üç kovuşturmayla yer olmadığına dair kararı sunmuştur.¹¹ Savcılar, üç davanın hepsinde de, itiraz edilen açıklamaların siyasi görüş bağlamında ifade özgürlüğü hakkının kapsamına girdiğine karar vermiştir. Yetkililer, 2019 ile 2024 yılları arasında Genel Kurul'a sadece 10 dava getirildiğini ve 2020 ile 2022 yıllarında sadece iki milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırıldığını hatırlatmıştır.¹² Yetkililere göre bu durum, yürürlükteki filtreleme mekanizmalarının etkinliğini göstermektedir.

Kural 9.2 Türkiye İnsan Hakları Davaları Destek Projesi ve İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün ortak sunumu (DH-DD(2025)97)

Sivil toplum kuruluşları ortak sunumlarında, parlamentonun savcılar veya mahkemeler tarafından sunulan haksız ve kötüye kullanılan ceza soruşturma raporu taleplerine yanıt olarak dokunulmazlığı kaldırdığını iddia etmektedir. Bu bağlamda, 2015 ile 2023 yılları arasında 17 milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırıldığını belirtmişlerdir. Sunumların hazırlandığı tarihte, Ortak Komisyon'nun önünde 776 soruşturma raporu beklemekteydi ve bunların 530'u HDP'nin halefi olan Halkların Eşitliği ve Demokrasi Partisi'nden ("DEM Partisi") milletvekillerini hedef almaktaydı. Bu işlemlerin çoğu, iddia edilen "terör propagandası"na dayanıyordu.

Sivil toplum kuruluşları ayrıca, Anayasa Mahkemesinin Anayasanın 67. maddesi uyarınca seçim haklarını kısıtlarken yasanın yorumunun kesin ve öngörülebilir olması gerektiği yönündeki şartına rağmen, Anayasanın 14. maddesini terörle ilgili suçları da kapsayacak şekilde geniş bir şekilde yorumlayarak, 2018 ve 2023 yıllarında seçilen birkaç milletvekiliyle ilgili olarak parlamento dokunulmazlığını hukuka aykırı bir şekilde kaldırdığını iddia etmektedir. Sivil toplum kuruluşlarına göre, mevcut kararların uygulanması, parlamento dokunulmazlığını devre dışı bırakmanın sona erdirilmesini ve bu anayasal güvencenin ihlallerinin giderilmesi gerekmektedir.

⁹ <https://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=CM/Notes/1507/H46-36E>

¹⁰ Anayasanın 14. maddesi şu şekildedir: "Anayasada belirtilen temel hak ve özgürlüklerin hiçbirisi, devletin toprak bütünlüğünü ve ulusun birliğini bozmak veya insan haklarına dayanan demokratik ve laik cumhuriyeti ortadan kaldırmak amacıyla kullanılamaz. Bu Anayasanın hiçbir hükmü, devlete veya bireylere, Anayasada yer alan temel hak ve özgürlükleri yok etmeye veya Anayasanın izin verdiğinden daha fazla kısıtlamaya yönelik faaliyetlerde bulunma hakkı verecek şekilde yorumlanamaz."

¹¹ Soruşturmalar, yasadışı bir örgütü destekleyen propaganda, şiddete teşvik ve Türk milletini veya devletin organ ve kurumlarını alenen aşağılama ile ilgilidir.

¹² Bu davalardan biri cinsel tacizle ilgiliydi ve diğer davadaki milletvekili bir teröristle ilişki içindeydi.

Sivil toplum kuruluşları ayrıca, Demirtaş'ın dört yıldan fazla bir süre önce yaptığı başvuruda olduğu gibi, muhalefet politikacıları tarafından açılan davalara Anayasa Mahkemesinin genel yaklaşımını da eleştirmiştir. Sivil toplum kuruluşları son olarak, muhalefet politikacılarının özgür ve güvenli bir ortamda seçilmiş görevlerini yerine getirmelerinin önündeki engelleri gösteren bir dizi başka konuya da değinmiştir (terörle ilgili suçlar nedeniyle seçilmiş belediye başkanlarının görevden alınması ve hükümet tarafından atanan görevlilerin getirilmesi ve Anayasa Mahkemesi'nde HDP'nin kapatılmasına ilişkin devam eden yargılama).

Sekreteryası'nın analizi

Bireysel tedbirler

Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu

Her iki başvuruya da Mahkeme'nin 18. madde uyarınca, tutuklanmalarının çoğulculuğu bastırmak ve siyasi tartışma özgürlüğünü kısıtlamak gibi gizli bir amacı olduğunu tespit etmesine ve Komite'nin sayısız kararına rağmen, Kasım 2016'dan bu yana özgürlüklerinden mahrumdur. Mahkeme, başvuruları serbest bırakmayı reddederek, dava dosyasında yer alan yeni delillerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarında incelenen delillerden özü itibarıyla farklı olduğunu ve başvuruların şiddeti kasten teşvik etme niyetinde olduklarını gösterdiğini ve bu nedenle iddia edilen suçları işlediklerine dair güçlü şüpheler olduğunu ileri sürmüştür.¹³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu'nun, Mahkeme tarafından değerlendirilenle aynı olgusal bağlamla ilgili gerekçelerle tutukluluklarının devamının, haklarının ihlalinin uzamasına ve Türkiye'nin bu kararları uygulama yükümlülüğünün ihlaline yol açacağını açıkça belirtmiş olduğundan, bu delillerin Avrupa Mahkemesi tarafından incelenenlerle özünde benzer olup olmadığı hayati önemdedir. Yukarıda belirtilen yeni delillere dayalı olarak başvuruların tutukluluğunun devam etmesi, şu anda Anayasa Mahkemesi'nde iki bireysel başvuru konusu olmaktadır. Demirtaş ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde bireysel başvuruları bulunmaktadır (yukarıdaki icra durumu bkz.).

Bu bağlamda, Komite öncelikle yetkililerden, Anayasa Mahkemesi veya Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu'nun başvurularını, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin mevcut davalarda olduğu gibi aynı olgusal bağlamı temel alarak, başvurular ile hüküm giydikleri suçlar arasında doğrudan ve yeterince güçlü bir bağlantı kurarak karar verip vermediğini belirleyene kadar, örneğin tutuklama yerine alternatif tedbirler arayarak, başvuruların derhal serbest bırakılmasını sağlamalarını istemiştir. İkinci olarak, yetkililerden Anayasa Mahkemesinin Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu'nun başvurularını daha fazla gecikme olmaksızın ve Mahkemenin bulgularını tam olarak dikkate alarak incelemesini tamamlamasını sağlamalarını talep etmiştir.¹⁴ Bu taleplerin hiçbirini yerine getirilmemiştir: Anayasa Mahkemesi hala kararlarını açıklamamıştır ve bu başvurular, Mahkemenin 18. maddeye göre verdiği kararlarına rağmen hâlâ özgürlüklerinden mahrumdurlar.

Ayrıca, bu Notların yazıldığı tarihte, Ağır Ceza Mahkemesi 16 Mayıs 2024 tarihinde kısa kararını açıkladıktan sonra gerekçeli kararını hala vermemiştir, oysa Türk mevzuatı kısa kararın açıklanmasından sonra on beş gün içinde gerekçeli kararın verilmesini gerektirmektedir.

Komite'nin Sekreteryası'ya geçici karar taslağı hazırlaması talimatını verdiği koşullar böylece yerine getirilmiş olup, taslak metin ekte sunulmuştur. Komite, Mahkeme'nin Sözleşme'nin 46. maddesi uyarınca, 18. maddede belirtilen ihlalin niteliği nedeniyle, ihlali gidermek için gerekli önlemler konusunda gerçek bir takdir hakkı bulunmadığını ve aynı olgusal bağlamla ilgili gerekçelerle başvuruların tutukluluğunun devam ettirilmesinin, haklarının ihlalinin uzamasına ve davalı Devletin Sözleşme'nin 46. maddesinin 1. fıkrası uyarınca Mahkeme kararlarına uyma yükümlülüğünün ihlaline yol açacağı belirtilmiştir. Ayrıca, başvuruların halen tutuklu oldukları için, başvuruların tutukluluğunun aynı olgusal gerekçelerle ilgili olmadığı ve dolayısıyla Mahkeme tarafından tespit edilen ihlallerin devamı olmadığı hususunu, ikna edici deliller temelinde kanıtlama yükümlülüğünün Türk makamlarına ait olduğunu vurgulamak isteyebilir. Anayasa Mahkemesi'nin kararı veya Ağır Ceza Mahkemesi'nin gerekçeli kararı uzun süredir yazılmadığı için, Komite, yetkililerin bunu ikna edici bir şekilde kanıtlayamadığı sonucuna varabilir.

Bu koşullar altında, Komite, Haziran 2025'teki 1531. (DH) toplantısından önce başvuruların serbest bırakılmaması veya Anayasa Mahkemesinin Demirtaş'ın tutukluluğuna ilişkin bir karar vermemesi veya Ağır Ceza Mahkemesinin ayrıntılı gerekçesini sunmaması halinde, daha fazla önlem almayı değerlendireceğini ifade edebilir.

¹³ Özellikle Komite'nin 1428^(inci) , 1443^(üçüncü) , 1436^(inci) ve 1451^(inci) toplantılarının Notlarına bakınız.

¹⁴ CM/Del/Dec(2022)1451/H46-39 ; CM/Del/Dec(2024)1507/H46-36 .

Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri davasındaki diğer başvurular

Yetkililer tarafından sağlanan bilgilere göre, Ayhan Bilgen'in beraat kararı henüz kesinleşmemiştir ve kalan 11 başvuran serbest bırakılmıştır: hepsi hakkında ceza yargılaması devam etmektedir. Önceki kararlara uygun olarak, yetkililerin bu başvurularla ilgili ceza yargılamalarının durumunu Komite'ye bildirmeleri önemini korumaktadır. Onlara karşı yeni deliller sunulmazsa, 18. madde ile 5. maddenin ihlali durumunda¹⁵ 'da Komite'nin yerleşik uygulaması, *Sözleşmenin ihlalinden önceki durumu* sağlamak için onların beraat etmesini gerektirecektir. Yurt içi mahkemelerin, mevcut davalarda Mahkeme'nin kararlarının sonuçları ve ruhuna uygun kararlar vermesi önemlidir.

Sonraki inceleme

Komite, Haziran 2025 toplantısında bireysel tedbirleri yeniden incelemek isteyebilir (DH).

Genel tedbirler

Bu grupta izlenen genel tedbirler, muhalefet dahil olmak üzere seçilmiş temsilcilerin siyasi konuşmalarının etkili bir şekilde korunmasıyla ilgilidir.¹⁶ Komite'nin kararlarına uygun olarak, 2016 anayasa değişikliğinin (başvuranların dokunulmazlığını kaldıran) geçici niteliği, başka genel tedbirlerin gerekli olmadığı anlamına gelmez. Aksine, Komite, yetkilileri, siyasi tartışma özgürlüğünü, çoğulculuğu ve seçilmiş temsilcilerin ifade özgürlüğünü güçlendirebilecek somut yasal ve diğer önlemleri, özellikle muhalefet partilerinin seçilmiş temsilcilerinin parlamento dokunulmazlığını koruyan ve saygı duyan güvenceleri kabul etmeye defalarca çağırmıştır. Bu bağlamda, Mahkeme'nin¹⁷ başvuruçuların ilk ve devam eden tutukluluklarına ilişkin kararların münferit örnekler olmadığı, ancak belirli bir kalıp izlediği görülmüştür.

Sağlanan bilgilerde, Mahkeme'nin kararlarından bu yana parlamento dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin kurallar ve prosedürlerin değiştirildiğine veya adli güvencelerin güçlendirildiğine dair herhangi bir gösterge bulunmamaktadır. İhlal, 83. maddenin ikinci fıkrası o tarihte hala yürürlükte olmasına ve hiçbir yerel mahkeme, başvuranın 83. maddenin birinci fıkrası kapsamında korunduğu yönündeki argümanlarını dikkate almamıştır.¹⁸ Bu nedenle, genel tedbirlerle ilgili son kararlarında¹⁹, Komite yetkililerden şunları talep etmiştir:

- 2018-2023 yasama döneminde milletvekillerinin dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin talepler hakkında daha fazla bilgi (sayıların Komite için endişe kaynağı olması nedeniyle);
- Cumhuriyet Savcıları ve ceza mahkemelerinin uygulamaları hakkında bilgi (özellikle, mevcut davada ve yukarıda belirtilen güvencelere rağmen, adli makamların Sözleşme'ye uygunluk değerlendirmesi yapmamış oldukları göz önünde bulundurarak²⁰);
- Cumhuriyet Savcıları ve hâkimler arasında, özellikle muhalefet partilerinin parlamento konuşmalarının korunmasının önemi ve milletvekillerinin ifade özgürlüğü ve siyasi görüşlerini koruyarak dengeleme çalışması yapma gerekliliği konusunda farkındalık artırıcı önlemlerin alınması.

Muhalefet partisinden dört milletvekiliyle ilgili olarak savcılar tarafından verilen üç kovuşturma yapılmaması kararı ve 2019 ile 2024 yılları arasında Genel Kurul'a sunulan 10 davadan sadece iki milletvekilinin dokunulmazlığının 2016 yılından bu yana kaldırıldığına dair (önceden sağlanan bilgilerin) teyidi ilgiyle not edilebilir.

¹⁵ Örneğin, Komite'nin Azerbaycan aleyhine açılan Mammadli davaları grubu hakkında 1514-toplantısında (Aralık 2024) kabul ettiği notlar ve kararlar (DH) bakınız.

¹⁶ Her iki davada da 5. maddenin 1, 3 ve 4. fıkralarının ihlallerine ilişkin genel tedbirler, *Nedim Şener, Alparslan Altan ve Akgün* davaları grubunda Komite tarafından takip edilmektedir. Her iki davada da 18. madde ile 5. maddenin ihlallerine ilişkin tedbirler *Kavala* davası kapsamında değerlendirilmektedir. Şiddet içermeyen ve 10. maddenin korunması altında bulunan ifade ve eylemler hakkında terörle ilgili kanunların geniş yorumlanması ve uygulanması, ifade özgürlüğü davaları grubunda incelenmektedir.

¹⁷ *Selahattin Demirtaş* No. 2, § 427 ve *Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri*, § 637

¹⁸ *Selahattin Demirtaş* No 2, § 262; *Yüksekdağ Şenoğlu*, § 508

¹⁹ CM/Del/Dec(2024)1507/H46-36

²⁰ *Selahattin Demirtaş* No. 2, §§ 263, 394, 395 ve *Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri*, §§ 509 ve 617. Adli makamlar, başvuranları ön duruşma tutukluluğuna almış ve esas olarak siyasi konuşma ve eylemleri nedeniyle yargılamış, bunların parlamento dokunulmazlığı kapsamında olup olmadıklarını değerlendirmeden veya 1 Numaralı Protokolün 3. maddesi açısından bir dengeleme yapmadan hareket etmiştir.

Aynı zamanda, bu konunun son incelemesinde de açıklandığı gibi, milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin taleplerin sayısının yüksek olması endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.²¹ AB Komisyonu 2023 Türkiye Raporu'na göre, "27. yasama dönemi (2018-2023) sonunda, yasama dokunulmazlığı kararı ve dokunulmazlıklarının kaldırılması talebine konu olan milletvekillerinin toplam sayısı 206 idi (bunların 180'i parlamento muhalefetine aitti)".

Bu bilgi, savcılar tarafından sunulan ve (sunumların hazırlandığı tarihte) Karma Komisyon önünde bekleyen 776 soruşturma raporuna atıfta bulunan, yakın zamanda sunulan Kural 9.2 bildirimi vile desteklenmektedir. Karma Komisyon güçlü bir filtreleme rolü oynuyor gibi görünse de, 2019 ile 2024 yılları arasında bu raporlardan sadece 10'u Genel Kurul'a gönderilmiş olsa da, savcıların milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması için yaptıkları talep sayısı yine de çok yüksektir. Bu durum, sadece Ocak 2025'te 17 yeni soruşturma raporunun sunulmuş olmasıyla da doğrulanmaktadır.²² Bu bağlamda, Mahkemesi'nin 18. maddeye göre, başvuruların tutukluluğunun, çoğulculuğu bastırmak ve siyasi tartışma özgürlüğünü sınırlamak gibi gizli bir amacı olduğunu belirten kararını hatırlatarak ve Eylül 2024 tarihli kararlarına uygun olarak, Komite, savcıların soruşturma raporlarını hazırlarken ve Parlamento'ya dokunulmazlığın kaldırılması taleplerini iletirken uyguladıkları kriterler hakkında, özellikle de milletvekillerinin görev süreleri boyunca yaptıkları konuşmaların ne ölçüde korunduğu konusunda ayrıntılı bilgi talep edebilir. Komite ayrıca, yetkililere, seçilmiş siyasi temsilcilere karşı açılan davalarda ceza mahkemelerinin uygulamaları hakkında bilgi vermeleri (özellikle seçilmiş siyasi temsilcilere karşı yöneltilen cezai suçlamaların, meşru kamuoyu tartışmaları sırasında yaptıkları konuşmalar veya diğer ifade biçimleriyle ilgili olma riski varsa) ve savcılar ve hakimler arasında parlamento konuşmalarının korunmasının önemi konusunda farkındalık artırıcı önlemler almaları yönündeki davetini yineleyebilir.

Komite ayrıca, yetkililere, siyasi tartışma özgürlüğünü, çoğulculuğu ve seçilmiş temsilcilerin ifade özgürlüğünü güçlendirebilecek somut yasal ve diğer önlemleri, özellikle muhalefet partilerinin seçilmiş temsilcilerinin parlamento dokunulmazlığını koruyan ve saygı duyan güvenceleri kabul etmeleri yönündeki talebini bir kez daha yineleyebilir.

Sonraki inceleme

Komite, Eylül 2025 toplantısında genel tedbirleri yeniden incelemek isteyebilir (DH).

Finansman sağlandı

²¹ Bkz. CM/Notes/1507/H46-36

²² <https://www.evrensel.net/haber/539602/14-milletvekili-hakinda-hazirlanan-17-yeni-fezleke-meclise-gonderildi>